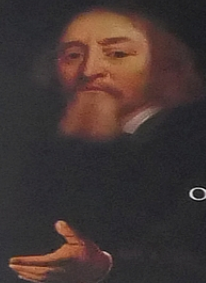

JAK CHTĚL ZMĚNIT SVĚT

JAN AMOS KOMENSKÝ (1592–1670)

„JÁ, CO ČINÍM,
Z NUCENÍ SVĚDOMÍ
SVĚHO ČINÍM.“

Jan Amos Komenský

JAN AMOS je jednou z největších osobností, které vzešly z českého národa. Jeho zásluhy na poli výchovy člověka jsou nesporné. Pedagogika je však součástí Komenského mnohem širšího celoživotního snažení –

O VŠEOBECNOU NÁPRAVU VĚCÍ LIDSKÝCH.

Jeho LITERÁRNÍ DÍLO čítá více než 200 prací, tematicky velmi různorodých, od drobných spisů až po monumentální několikazvazkové publikace. Komenský přitom nezůstal uzavřen do své pracovny, byl naopak mimořádně aktivní jako kněz, učitel i svým způsobem diplomat.

JAKO PROSLULÝ LITERÁT a reprezentant pronásledované církve a českého exilu měl možnost se osobně setkat i s nejmocnějšími lidmi své doby. Ještě před svým definitivním odchodem do vyhnanství (1628) se vydal do Berlína, kde byl přijat na panovníckém dvoře, poté navštívil bývalého krále Fridricha Falckého v jeho exilu v Haagu. O jeho myšlenky projevil zájem ve vyspělé Anglii, kde pobyl celý rok (1641–1642). Když se vracel, chvilu jej Francouzi i Američané. Rozhodl se pro Švédsko, kde se setkal s královnou Kristýnou a hlavním strůjcem švédské politiky, kancléřem Oxenstiernou. Když pracoval v sedmihradském Blatném Potoku (1650–1654), setkával se s kněžnou Lorántyovou a asistoval snátku mladáho knížete Zikmunda s dcerou Fridricha Falckého. Za vším stála Komenského enormní snaha zvrátit nešťastný vývoj v jeho vlasti a nastolit poměry lepší. Vysoký morální charakter měl velkou váhu, ale politické události, ubírající se podle jiných zákonitostí, výrazně ovlivnit nemohl.

S VÝJIMKOU posledních 14 let života, které strávil v Amsterdamu – rušném obchodním velkoměstě svobodného Nizozemí – rynku světa –, neměl Jan Amos klidu k usebrané literární práci či kněžskému působení.

„CESTA K MÍRU
VEDE STOPAMI PRAVDY.
NEDOUFEJTE, ŽE ZNOVU
DOSAHNETE DŘÍVĚJŠÍHO

MÍRU JINAK NEŽ NÁVRATEM K LÁSCE
K DŘÍVĚJŠÍ PRAVDĚ.“

(CONTINUATIO ADMINISTRACIONIS FRATERNAE, 1649)

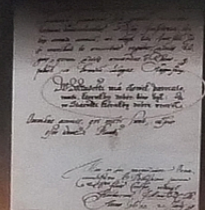

„DNES VŠAK, KDY CELÝ SVĚT JE VYCHÝLEN A DAVOVÝ ČLOVĚK
NEOBRACÍ SMYSLY, ROZUM A VÍRU K VĚCEM, K NIMŽ MÁ, ANEBOM
ONIM ZPŮSOBEM, JIMŽ MÁ, DOSTÁVÁ
SE VŠECHNO DO VÍRU. MÁ-LI SE SVĚT
VRÁTIT K SOBĚ, MYSLIM, ŽE NIC NENÍ
POTŘEBNĚJŠÍHO, NEŽ ABY SE NA CHVÍLI
ZASTAVIL A ZAČAL SE ZABÝVAT
SEBOU A VĚCMÍ, A TO TAK, ŽE BY NE-
PŘENÁŠEL SPATNÉ SPOJENÉ NÁZORY
O VĚCÍCH Z JEDNĚCH VĚCÍ NA DRU-
HÉ, ALE ZKOUMAL, KJAKÝM SOUHRÁM
VZHLEDEM KE VŠEMU SPĚJE SAMÁ
BOŽÍ MOUDROST.“

KOMENSKÝ LORÉNT Z ČETEBRORY

NEJSTARŠÍ DOCHOVANÝ
RUKOPIS JAK Z ROKU 1611

„V MILADOSTI MÁ ČLOVĚK,
PAMATOVATI
ABY DOBRĚ ŽIVĚL,
A V STAROSTI KTERAK
BY DOBRĚ UMĚL.“

„CHCEŠ POZNATI ČLOVĚKA
DOBŘE VZDĚLANÉHO?
POZORUJ JEHO ČINĚNÍ, CHOVÁNÍ, MLUVENÍ I MLČENÍ;
ROVNĚŽ JEHO CHŮZI, SEDĚNÍ, DRŽENÍ TĚLA, OČI, RUCE
I KAŽDIČKOU VĚC:
VŠUDE SLUŠNOST A SLIČNOST
A MILOSTNOST PROKMITNE,
ZE VŠECH STRAN SI BUDE PODOBEN,
VŠECEK ŠVARNÝ A UHLAZENÝ.“

„CO NEVYTVOŘÍTE V ČASE,
KTERÝ JE VÁM VYMĚŘEN,
NIKDO TO ZA VÁS JIŽ NEVYKONÁ.“

CESTA KE KOMENSKÉMU

JAN AMOS BYL VÝJIMEČNOU OSOBNOSTÍ. Bylo by chybou, kdybychom jeho zásluhy redukovali jen na oblast pedagogiky. To by byl jen jedním z mnoha REFORMÁTORŮ ŠKOLY, byť jeho učebnice byly veleúspěšné. A nelze jej ani vnímat pouze prismatem společenské reformy jako osamocенého a možná i naivního BOJOVNÍKA ZA LEPŠÍ ŽITÍ. Takto jej hodnotili racionalističtí osvícenští kritici 18.

století, oslnění pokrokem vědy. Vytýkali mu kromě trvání na křesťanské věrouce i jeho poněkud prostou víru ve sdělení soudobých vizionářů, kterým dopřál sluchu v časech, kdy veškerá naděje pohasínala. Komenského si cenila tehdy jen část protestantské veřejnosti. Kromě Komenského učebnic tak byly vydávány jen jeho náboženské knihy (např. Manuálník – výbor z Bible, Kancionál). Ocenění se mu dostalo až na sklonku osvětské éry. Jeho zásluhy vyzvedl velký německý filosof počínajícího romantismu Johann Gottfried Herder a označil jej za apoštola lidství. I v českém prostředí Komenský zcela nevymizel z povědomí. Ceníl si jej jezuita Bohuslav Balbín i historik Tomáš Pešina z Čechorodu. V době vrcholícího osvícenství vznikaly společnosti nauk, které se obracely i k národní minulosti. Tak se Komenský objevil v slovníku významných českých osobností nazvaném Effigies virorum eruditorum..., byl v prvním vydání ještě s nepříliš příznivým hodnocením. Po vydání tolerančního patentu roku 1781 vycházela Komenského díla již častěji. Jeho zásluhy o literaturu vyzvedl např. Josef Jungmann. Přelom v hodnocení Komenského nastává vydáním jeho životopisu v roce 1829 Františkem Palackým, který jej označil za DOBRODÍNCE LIDSTVA. Ačkoliv státní úředníci, zvláště v letech, kdy se obávali revoluce, a také konzervativní církevní představitelé, sdíleli obavy z obsahu Komenského díla, pokračovala v 19. století postupná rehabilitace tohoto učenice. Jsou objevována i dosud neznámá Komenského díla a prameny k dějinám Jednoty bratrské.

Blízko ke Komenskému měla zvláště UČITELSKÁ VEŘEJNOST. Požadavky na jazykově národní, realistickou a názornou výuku dle Komenského předkládá v polovině století Karel Slavoj Amerling. V roce 1865 byl v Brandýse nad Orlicí odhalen první Komenského pomník a posléze se objevují jeho vyobrazení ve školách, kterými jsou naše školy zdobeny dodnes. Učitelé začali slavit 28. březen, den Komenského narození. A prosadili i oslavy 300. výročí narození. Jsou podnikány pokusy o systematické vydávání jeho děl a korespondence. Vzniká vědecká disciplína – komeniologie. Postava Komenského spolu s M. Janem Husem posloužila i národnímu sebevědomí při formování československého státu po 1. světové válce. Slovy z Křaftu – „věřím i já Bohu, že po přejítí víchřic hněvu [...] vláda věcí tvých se k tobě zase navrátí, ó lide český“ uvedl svůj inaugurační projev T. G. Masaryk v roce 1918. A stejná slova zněla v podání Marty Kubišové v roce 1989. Komenský byl ve 20. století vzpruhou a inspirací, ale i zneužíván a pokřiveně přijímán komunistickým režimem. Ten se k němu jako křesťanu a knězi stavěl zpočátku zdrženlivě, ale záhy na podnět sovětských vědců byl v Československu prosazován jako pokrokový učitel a nepřítel katolického tmářství. Vedle toho během komunismu probíhal i oficiálně kvalitní komeniologický výzkum, kterému se věnovaly přední osobnosti vědy. Stejně tak v zahraničí, a to i v zámoří, se Komenský těšil zaslouženou pozornosti. Díky této práci je dnes Komenský spatřován jako osobnost mnoha-
vrstevná, názorově konzistentní, v mnoha ohledech s prorockým viděním budoucnosti. A mnohem lépe jej vidíme v dobovém kontextu intelektuálního světa, církevního a politického prostředí.

Oslabeno bylo i vyhocené nacionální a ideologické zacházení s Komenským. Spíše JE TO OSOBNOST, KTERÁ JE SCHOPNA POSKYTNOUT NÁVOD PŘI BUDOVÁNÍ MOSTŮ MEZI NÁRODY, CÍRKVEMI A INSPIRACI PŘI ÚVAHÁCH NAD ZLEPŠENÍM SVĚTA.

„ŠTASTNÝ
JE ČLOVĚK,
KTERÉHO VARUJE
CIZÍ CHYBA.“

„BUĎ PŘÍJEMNÝ

A MILÝ VE TVÁŘI,

VLÍDNÝ A ZDVOŘILÝ VE ZPŮSOBECH,
PŘÍVĚTIVÝ A PRAVDOMLUVNÝ ÚSTY,
VROUCÍ A UPŘÍMNÝ SRDCEM.

MILUJ

A TAK MILOVÁN BUDEŠ.“

PUTOVÁNÍ JANA AMOSE

PRVNÍ POBYT V JEŠNĚ

(1628-1641)

Po vydání pobělohorských nařízení se Jan Amos spolu s dalšími kněžími Jednoty skrýval pod ochranou Karla staršího z Žerotína na jeho panství v Brandýse nad Orlicí. Tam napsal mj. Labyrint světa a ráj srdce. A zažil zde roku 1624 i osobní štěstí v novém sňatku, s Dorotou Cyrilovou, která se stala matkou všech jeho přeživších potomků. Podílel se na přípravě evakuace Jednoty. Část, zvláště

moravská, se uchýlila do Uher (na Slovensko) a zbytek putoval do polského Lešna, kam se uchýlili Bratři již po nezdařeném odboji v roce 1647. Kromě ztráty vlasti a domova příslušníci Jednoty často přišli i o zdroj obživy. Jan Amos v Lešně našel místo na gymnáziu, kde mohl rozvinout své pedagogické myšlenky. Z nich vyrostla pansofie, zřetelný systém vědění, sloužící k vyvedení člověka ze zmatků a temnot. Vznikla zde i jeho velmi proslulá učebnice latiny Janua linguarum reserata - Dvěřez jazyků otevřená (1631). Odevzdáním utěšného období vystřídal aktivita. Povzbudilo jej obsazení Prahy vojsky protestantského saského kurfiřta roku 1631, po kterém začal ihned připravovat učebnice pro obnovu škol v království. Komenský se obrací na širší mezinárodní publikum, proto píše již převážně latinsky. Povzbudivý byl mimořádný úspěch jeho učebnic. Díky tomu píše velké didaktické spisy (Česká didaktika, Velká didaktika), do kterých vtiskl kromě své zkušenosti i svou specifickou filosofii a teologii.

ANGLIE

(1641-1642)

„DVEŘE JAZYKŮ, SKLIDILY U VZDĚLANCŮ TAK VELIKÝ POTLESK - NEMLUVĚ O NADĚJI - ŽE BYLY JIŽ NĚKOLIKRÁT VYTÍSTĚNY V NĚMECKU A V ANGLII I JINDE, A OD UČENCŮ OPATŘENY PŘEKLADEM NĚMECKÝM, POLSKÝM, ANGLICKÝM ATD. [...] Z BELGIE MI TAKÉ PÍŠE PAN JONSTON, ŽE TAM NĚKDO PRACUJE NA OSMIJAZYČNÉM VYDÁNÍ.“

(JAN JENDŘICH ALSTEDOV, 1633)

Pansofie oslovila anglické učence natolik, že jej usilovně volali, aby přijel, v naději na reformu ostrovního školství a společnosti, která prožívala revoluci. Občanská válka, která Anglii zachvátila, přiměla Komenského k odchodu a nakonec k nesmlouvavé kritice protestantských radikálů (Independencia aeternarum confusionum origo, 1650). Za pobytu v Londýně sepsal spis Via lucis - Cesta světla (tisk 1668), kde zdůrazňuje význam vzdělání pro obnovu společnosti a navrhuje zřízení akademie učenců.

„... PŘED MÝM ODCHODEM Z ANGLIE BYL DORUČEN DOPIS [...] S POZVÁNÍM DO FRANCIE, V DOPISE BYL VLOŽEN LIST TAJEMNÍKA KARDINÁLA RICHELIEUA [...], KTERÝ ČINIL JMÉNEM SVÉHO PÁNA VELIKÉSLIBY [...] NESLUŠÍ SE POMINOUT MLČENÍM, ŽE MĚ ANGLIČTÍ PŘÁTELÉ PŘI LOUČENÍ SLAVNOSTNĚ PROSILI O TŘI VĚCI, A NYNÍ OPRAVDU ŽELÍM, ŽE JICH POZDĚJI NEBYLO DBÁNO. 1. ABYCH SE NEDAL ŽÁDNÝMI VEDLEJŠÍMI PRACEMI ODTRHNOUT OD PANSOFICKÉHO ZÁMĚRU. 2. ABYCH SE NEZDRŽOVAL ČTENÍM AUTORŮ, ALE ABYCH HLEDĚL PÁTRAT PO PODSTATĚ VĚCI. TO PRŮ JE TO, CO SE ODE MNE OČEKÁVÁ. NOVÝ PEVNÝ, NAVĚKY NEPOHNUTELNÝ ROZBOR VĚCI, NE VŠAK NĚJAKÉ KOMPILACE. BYŤ NEJHONOSNĚJŠÍ SLEPENÉ. 3. ABYCH SAM JEDINÝ S POMOCÍ BOŽÍ POKRÁČOVAL A ŽÁDNÝCH POMOCNÍKŮ ANI NEHLEDAL. ANI NEPŘIPOUŠTĚL PŘED NÁVRATEM DO ANGLIE. NADĚJI NA NÁVRAT POVAŽOVALI ZA JISTOU“

(CONTINUATIO ADMONITIONIS FRATERNAE, 1649)

ZKLAMÁNÍ A NOVÉ NADĚJE

- JEŠNO (1648-1650)

- ŠAROSPATAK

BLATNÝ POTOK

(1650-1654)

- JEŠNO (1654-1656)

ŠVÉDSKO

(1642-1648)

Ze všech lákavých nabídek zvolil službu severské velmoci. Od Švédů očekával nejvíce jeho snaze po osvobození vlasti. Byl angažován, aby psal učebnice pro jejich školy. Získal si sympatie královny Kristíny, která se učila latině z jeho Janu. Dvakrát se s královnou a jejím kancléřem Oxenstiernou i sešel. Pro Švédy pracoval v polském Elbinku. Vznikla zde mimo jiné jazykovědná práce Methodus linguarum novissima - Nejnovější metoda jazyků. Spíše než učebnice však ovládala Komenského myšlenka všennápravy. Základní kontury zde získává jeho posmrtně vydané dílo (1966) Obecná porada o nápravě věcí lidských (Consultatio catholica). Nadále se aktivně zapojuje do veřejného dění, v roce 1645 se účastní rozhovorů o usmíření mezi církvemi v Toruni, posléze se snaží ovlivnit vestfálská (v Münsteru a Osnabrücku) jednání o míru (v této souvislosti vznikla i Historia persecutionum Ecclesiae Slavonicae - Historie o těžkých protivenstvích církve české).

Záhy po návratu do Lešna Komenskému umírá druhá manželka Dorota, je uzavřen vestfálský mír, který Komenský vnímá jako zradu. Jako biskup Jednoty hledá nové cesty, jak neblahou situaci změnit. V roce 1649 se poťetí žen, vdává dcery a píše dojemný Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské. Mezi lety 1650 - 1654 působí v Blatném Potoku v Sedmihradsku (na území dnešního Maďarska). Motivací byla opět naděje ve zformování protihabsburské koalice. Ačkoliv z ní sešlo, zapsal se zde jako výborný učitel a autor školních divadelních her (Schola ludus - Škola hrou). Vznikla zde i proslulá obrázková učebnice Orbis pictus. Zklamán v politických nadějích i neshodami na škole se vrátil do svého druhého domova do Lešna. Jiskřičkou naděje bylo zpočátku úspěšné tažení nového švédského krále Karla X. Gustava proti Polsku. V roce 1655 vydal Komenský oslavný spis Panegyricus Carolo Gustavo, ve kterém krále vyzývá k reformám a náboženské svobodě v Polsku. Válka byla ovšem především mocenským konfliktem, jehož příčiny vidělo polské obyvatelstvo i aktivních protestantů. Tak bylo v roce 1656 Lešno vypáleno jako „hnízdlo kacířů“, kde vzala za své i Komenského knihovna s cennými nenávrtně ztracenými rukopisy.

AMSTERODAM

(1656-1670)

Komenský byl dobovými měřítky již stařeč, když se uchýlil do Amsterdamu - jednoho z nejbohatších evropských měst. Nizozemci, do kterého zavítal již jako vysokoškolský student, mu bylo do jisté míry vzorem v projektu státního zřízení. Ideál vidí ve správně věcí veřejných uslechtilými muži. Jan Amos se těšil podpoře městské rady a především bohatého obchodníka de Geera. Díky tomu mohl rekonstruovat velkou část svých prací a opět je vydávat. Nadále také tvořil. (V tomto čase např. vydal soubor pedagogických spisů Opera didactica omnia, edici prorockých textů Lux in (e) tenebris, Orbis pictus, shrnutí svého filosofického názoru v Unum necessarium.) Stále byl aktivním intelektuálem a svůj názor korigoval s ohledem na vývoj událostí a životní zkušenost. Kriticky viděl nejenom absolutismus a netoleranci, ale i sobecké zájmy politicky více otevřených protestantských států. Zvláště jej zasáhlo soupení jemu blízkých velmocí Anglie a Nizozemí, na jejichž vyjednávání o míru se osobně vydal do Bredy a předložil svůj spis Angelus pacis, kde odsuzuje válku jako takovou. V Amsterdamu intenzivně obhajoval myšlenku všennápravy, v polemickém Continuatio admonitionis fraternae rekapituluje svůj život. Své monumentální dílo De rerum humanarum emendatione - consultatio catholica - Obecná porada o nápravě věcí lidských nedokončil, v Amsterdamu vydal první dva díly z celkem sedmidílného souboru. V posledních letech života si zapisoval poznámky do sborníku pod názvem Clamores Eliae - Výzvy Eliášovy, kde opět vynikají myšlenky na obrodu lidstva a usmíření. Cení si zde i reformních snah katolíků.

MÍSTA KOMENSKÉHO POBYTU

„UVIDÍŠ-LI JINDE VĚCI
LEPŠÍ, PRAVDIVĚJŠÍ A UŽITEČNĚJŠÍ,

J. A. KOMENSKÝ VĚDEC

KOMENSKÝ málo odpovídá prototypu dnešního vědce. Orientoval se v mnoha disciplínách, které nahlížel ve vzájemných souvislostech a dokázal je účinně propojovat, avšak neusiloval o nové objevy. Mimo svých literárních děl, kde projevil i umělecké nadání, kromě pedagogických návrhů, je Jan Amos pozoruhodným jazykovědcem, politickým teoretikem i praktikem, editorem písnové tvorby, historických prací. Cítil se být především teologem a teologický přístup prostupuje jeho celým dílem. Jako teolog zastával tradiční reformační nauku, obhajoval zvláště učení o Boží Trojici. Naději vkládal do vizi soudobých proroků, za což sklídl kritiku. Byl i slušným přírodovědcem a kartografem, vyznal se v matematice. Souhrnně jej můžeme nazvat filosofem, který vytvářel architekturu svého systému na základě dobré orientace v mnoha disciplínách, které se později přetvořily v samostatné vědecké obory.

ASTRONOMIE

DIPLOMACIE

FILOLOGIE

FILOSOFIE

HISTORIA

KARTOGRAFIE

LITERATURA

NATURA

PEDAGOGIKA

TECHNIKA

TEOLOGIE

THEATRUM

OBECE Komenský rozlišuje 3 hlavní principy poznávání: „SMYSLY“, „ROZUM“ a „PÍSMO - BIBLI“. Prvotním způsobem poznávání mají být smysly. Až pokud je člověk smysly klamán, nastupuje rozum. Na Písmo Komenský nahlíží jako na univerzální pravdu. To mu pomáhalo správně určovat pořadí hodnot, ale také někdy vedlo k mylným názorům.

JAKO PŘÍKLAD Komenského vědeckého uvažování můžeme uvést přírodní vědy.

ASTRONOMIE

KOMENSKÝ byl zastancem geocentrického modelu. Uprostřed sluneční soustavy umístil Zemi, okolo které obíhají po kruhových drahách další tělesa. Nejblíže Zemi obíhá Měsíc následovaný Merkurem a Venuší. Za Venuší obíhá Slunce ve vzdálenosti, která umožňuje život na Zemi. Mars, Jupiter a Saturn pak nalezneme v ještě větší vzdálenosti. Proč jsou planety v odlišných vzdálenostech od Země, vysvětluje jejich odlišnou hustotou. Obdobně nahlíží na odlišné vzdálenosti oblaků nad zemským povrchem. Za planetami předpokládá Komenský sféru stálíc.

Počet objektů v tomto hvězdném pozadí udává na 1022 hvězd. Některé objekty ve sféře stálíc dosahují obrovských rozměrů – více než stonásobek zemského poloměru. Vzdálenost této sféry pak odhaduje na 20 000 zemských poloměrů. Zajímavý je rovněž odhad velikosti Slunce, které je dle Komenského 160krát větší než Země. Poněkud matoucí je pojem meteor. Mezi meteory zařadil Komenský více objektů a celou skupinu pak rozdělil do dvou kategorií – meteory vodní (mlha, oblaka, dešť, kroupy, snůh, rosa a jinovatka) a meteory žhavé (padající hvězdy, blesk, bludičky). Blesk definuje Komenský jako „oheň vznícený uprostřed mraku, jenž máji protivnou zimu a s rachotem hrozným vyraží a velmi často plamen až na zemi vrhá.“

KDYŽ JSEM ODKLIDIL NEUŽITEČNÉ HARABURDI EKCENTRIKŮ, EPICYKLŮ A REALNÍCH KRUHŮ, JAKOŽ I TEN OBLUDNÝ KOPERNIKOVSKÝ POHYB ZEMĚ, BUDOU MOGI BYT POMOCÍ NAŠICH HYPOTÉZ, A TO TĚCH NEJEDNODUŠŠÍCH. ZACHOVAVŠI VEŠKERÉ ZJEVY A POCHOPENY S TAKOVOU SNADNOSTÍ, ŽE JIM POROZUMÍ I DÍTĚ PŘI POUHÉ ČETBĚ BEZ UČITELE

(JANUŠ OCHINGEROV, 1633)

FYZIKA

Představy Komenského o stavbě hmoty mají alchymistický základ. Hmotu pojímá jako složenou z atomů, přičemž svým trváním je věčná. Tělesa nabývají takových vlastností, které odpovídají poměru základních prvků – rtuti, síry a soli. Například přítomnost síry způsobuje hořlavost látek. Komenský připomíná, že „kdyby síra nebyla ve dřevinách a některých jiných látkách, nemohli bychom mít na zemi oheň, mimo žár sluneční.“ Tyto představy nebyly v 17. století nijak neobvyklé. Jednotlivé složky hmoty představují vlastnosti látek. Rtuť dodává látkě kovovost, síra hořlavost a sůl představuje neshořelý zbytek látky, popel, který zůstává po hoření.

„NEVĚŘTE VŠEMU,
CO SE VÁM K VĚŘENÍ PŘEDKLÁDÁ;
ZKOUMEJTE VŠE
A PŘESVĚDČUJTE SE
O VŠEM SAMI!“

„ACH, KÉŽ BYCH VÍCE MOHL,
NEŽ BYCH CHTĚL.“

UČENÝ SVĚT DOBY KOMENSKÉHO

„...JE AŽ PŘÍLIŠ ZNÁMO,
ŽE PŘEMNOHÝM LIDEM OCHABUJÍ MYSL, ROZUM A SMYSLY
A MÍSTO VĚDĚNÍ MILUJÍ TEMNOTY SVÉ NEVĚDOMOSTI.
SVĚT JE PLNÝ HLUPÁČKŮ, KTERÍ NEVĚDÍ ZHOLA NIC.“

(PANEGERSIA)

JAN AMOS byl fascinován krásou vědění. Zvláště v době svého studia v Herbornu poznal bohatství, které nabízejí knihy, počínaje Biblií, přes starověké a středověké spisovatele až po soudobé filosofy. Uvědomil si vzájemnou souvislost věcí celého světa – stvořeného Bohem, který byl dán člověku k poznávání a užívání. Jan Amos patří k posledním vzdělancům, kteří ještě byli schopni s jistotou a mírou pochopení obsáhnout širší rostoucích vědeckých poznatků. Sám žil v přesvědčení, že člověk neztratí obzory oceánu vědění a že dokáže s vědomostmi správně nakládat. A toto poznání je určeno všem lidem. Tento postoj vyjadřuje známé Komenského heslo

„OMNES OMNIA OMNINO – VŠICHNI VŠECHNO VŠESTRANNĚ“

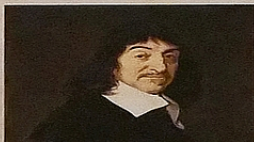
I v tomto může být inspirací pro nás, abychom byli otevření všemu poznání a dokázali vybrat to, co je důležité.

RENÉ DESCARTES

1596–1650

Descartesovo myšlení – filosofické i vědecké – je hluboce poznamenáno neklidem a nejistotami jeho doby. Reformace a náboženské války ve Francii, v Anglii a v celé Evropě podryly středověkou důvěru nejen v Boží zjevení, v Bibli, ale i v možnosti lidského poznání a rozumu.

Svým racionalistickým systémem položil základ novověkému myšlení. Jeho metodická skepse ustila všebejjistotu myslícího já, opírající se o jasné a zřetelné poznání. S Komenským byl sblížen systémovým úsilím o posílení celku světa. Odlíšoval se však od něj důraznějším příklonem k moderní mechanické přírodovědě a oddělením filosofie od teologie.

DESCARTES A KOMENSKÝ

„KTERÉHOŠI DNE SE ROZJEL KOLEM PŘÁTELŮ...“ ZAVĚST MĚNA ROZMLUVILUS PANEM RENÉ DESCARTEM, BYLOUČIM V PŘEBÝVÁNÍM ZÁTIŠÍ ZA MĚSTEM, ROZEMALI JSME ASI ČETIRI HOVINY. ON VYKLÁDAL TAJE SVÉ FILOSOFIE, JA ZASE HÁBLIL JSEM PŘESVĚDČENÍ ŽE VŠECHNO LIDSKÉ POZNÁNÍ JEHOŽ SE NABÝVÁ POHYBYMI SMYSLŮ A UVAHAMI. JE NEDOKONALÉ A MEZEROPATNÉ. ROZESLU JSME SE PŘÁTELŮSKY, JA JSEM JI VYBÍZEL, ABY VYDAL ZÁKLADY SVÉ FILOSOFIE, JEŽ BOK NÁTO RYLY VSKUTIKY VYDÁNY. ON ZASE PODOBNĚ POBÍDAL MNE K VYCHLÉBÁNÍ MYSLI PRACÍ, MIMO JINÉ TÍMTO VYKREML JÁ ZA ČERKUL FILOSOFIE NEVYKROČIM RUDE, TĚDY U MNE JEN ČÁST TORO, ČERKO U TEBE CELÉ...
(CONTINUATIO AD AMONITIONIS FRATERNAE, 1649)

ISAAC NEWTON

1643–1727

podobně jako Komenský byl hluboce věřící. Věnoval se tematům filosofickým a teologickým. Jeho největší přínos je v oblasti fyziky, matematiky a astronomie. Spolu s Keplerem je jedním ze zakladatelů klasické mechaniky (pohybové zákony, zákon všeobecné gravitace). Formuloval teorii hybnosti nebo teorii barev. Newton a Leibniz stojí u objevu integrálního počtu v matematice. Svými fyzikálními objevy přispěl ke konci geocentrických úvah. Pohřben je v Westminsterském opatství v Londýně.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ

1646–1716

navazuje na Reného Descartes, který soudil, že všechny přírodní jevy lze vyložit pojmy rozlehlosti a pohybu a že základem světa jsou dvě substance – materiální a duchovní. Základní pojem jeho filosofie je tzv. monáda, za niž považoval jakousi bodovou substanci, která je silovým centrem a je oduševnělá. Neexistují dvě stejné monády. Každá monáda, od té nejjednodušší k nejsložitější, má své nezanedbatelné místo, každá zrcadlí univerzum svým vlastním, jedinečným způsobem a každá je potenciálně, co do možnosti, zrcadlem univerza.

JOHANNES KEPLER

1571–1630

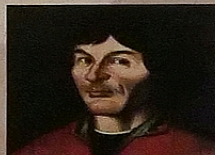
německý astronom, spolupracovník Tychona de Brahe. Kepler dospěl na základě Braheho a svých pozorování k poznání tří elementárních zákonů nebeské mechaniky a popsal proč se planety pohybují kolem slunce nerovnoměrným způsobem po elipsách. (Keplerovy zákony). Na základě znalosti Keplerových zákonů jsou možné lety do vesmíru.

ROBERT BOYLE

1627–1691

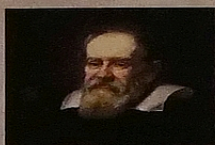
irský přírodní filosof, chemik, fyzik, vynálezce a vědec. Bývá označován za prvního moderního chemika a jednoho ze zakladatelů moderní chemie. Jeho kniha The Sceptical Chymist (Skeptický chemik) je přelomové dílo na poli chemie.

MIKULÁŠ KOPERNÍK

1473–1543

autor astronomického systému (heliocentrismus), který vychází z myšlenkového předpokladu, že země je planetou, která krouží okolo Slunce a otáčí se kolem své osy. Koperníkovo dílo O oběžích nebeských sfér vyšlo teprve v roce jeho smrti.

GALILEO GALILEI

1564–1642

základní význam mají experimenty s volným pádem a z nich odvozené obecné zákony pohybu. Na základě referencí přátel sestavil první dalekohled, jímž pozoroval vesmírna tělesa a ověřil tak tezi Giordana Bruna, že mléčná dráha je složena z bezpočtu hvězd.

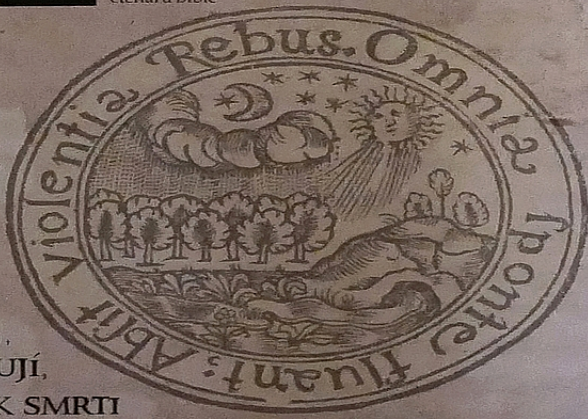
BENEDIKT SPINOZA

1632–1677

nizozemský židovský filosof, mezi současníky byl jeden z nejdůslednějších racionalistů, jeden z prvních kritických čtenářů Bible

„ČLOVĚK MÁ
ZNÁT TO PODSTATNÉ
A NAUČIT SE ROZLIŠOVAT,
NIKOLIV VĚDĚT VŠECHNO:
PŘÍLIŠNÍ ZVĚDAVCI,
DYCHTIVÍ VŠECHNO VĚDĚT
(I TO, CO NESTOJÍ VŮBEC ZA NÁMAHU),
TAKŽE SE DNEM I NOCÍ SUŽUJÍ, VYSILUJÍ,
VYČERPÁVAJÍ, NIČÍ A UBÍJEJÍ K SMRTI

PODOBNĚ JAKO MŮRY, KTERÉ TAK DYCHTIVĚ PŘILÉTAJÍ K PLAMENŮM,
AŽ SE UPALUJÍ.“ (PANEGERSIA)

ŠKOLA V 16. A 17. STOLETÍ

...PRO TY, CO SE UČÍ.
UŽITEČNÉ ZÁVĚRY
A PRAVIDLA.

V 16. STOLETÍ UŽ VŠUDE VE ŠKOLÁCH MĚLI V OKNECH SKLA. PŘEDTÍM BYVALY MAZDRY. Ale skla byla tak cenná, že měšťané, uvádějce do školy učitele, vždy mu zvlášť odevzdávali skla. Tehdejší okno, složené z malých koleček, olovem spojených, bývalo studentům příliš krehké – když vylomili kolečka, musili je zvlášť v zímě hadry ucpávat, na což asi pekný pohled nebyl.

ZLATÁ DOBA ČESKÝCH MĚST

BRTI čili šilink nebo pardus byl oblíbený školní prostředek všude. I na školách jezuitů, kteří bývali co do trestů velmi opatrní, u českých bratří, kteří byli něžní, náleželo bítí k prostředkům vychovávacím. Hůl byla znakem učitele v starověku, stejně jako ve středověku, učitel zobrazován včubec s hůl nebo s mezlou v ruce, bítí byli žáci i od soukromých pedagogů na hradech a zámcích. Na nejstarším vyobrazení legendy o sv. Václavu stojí učitel nad sv. Václavem, svým žákem, s pořádnou mezlou; i děti císařské ještě v 16. století byly bity od preceptorů.

UČITELÉ pomáhali si při učení a výchově tresty. Z trestů zákovských nejobvyklejší bylo po vši Evropě ve všech školách „signum“. Byla to tabulka, na níž leccos na posměch bylo malováno nebo psáno. Ta tabulka pověšena zákoví provinilemu na prsa. Někde to byla hlava osla, na níž namalována, a pod tu hlavu vinik musil se postavit nebo sednout („sedel pod oslem“) jako na prany. Někde signum byl věnec zeslámy, jenž vstaven viníkovi na hlavu. Signum davano těm, kteří přišli pozdě do školy, kteří se provinili nezdvořilostí, nepozorností při učení, byli v nedbalosti přistřižení, kteří napovídali, kteří mluvili česky, majice hovořili latine. Když bylo v týž den vyučovací popaďeno provinilých víc, odevzdával signum druh druhu, jak po sobě šli, a ten, u koho uvidio naposled, vytrpěl trest; buď byl povinen něco opisovat, odsouzen sedeti na zemi, měl-li peníze, musil něco zaplatit nebo – a to nejčastěji – vyplácet se signum bitím.

MALOKDE si žáci vařili sami ve škole. Někdy jim, jmenovitě večer, uvarila hrobnice, bydlící pod školou, na hřbitově jinač byl snad všude zvyk, že sousede po řadě, jak seděli v domech, zákům do školy vařili. Asi hodné často a do omrzení mivali školní žáci hrách. Bylo-li málo masa, losovali o porci!

ZE SLOVČEK i z naučených přápovidek zkoušel v určitou hodinu žák žák, což slulo ceřtace, concertace, disputace. Takové vzájemné zkoušení žáků pak opakuje se ve všech třídách, měnic se ovšem dle látky, čím vyš, tím nesnadnější. V zálech budilo to ctizádost, ale zajisté také zavist a hněvy.

1 - Abys nabyl vědomostí, uč se! (Aby to bylo rychle, uč se rychle, aby to bylo mnoho, uč se mnoho, a aby tvé vědění bylo správné, uč se správným způsobem.)

2 - Čemukoli se učíš, uč se svědomitě, aby se mohlo o tobě říci, že ses tomu nejen naučil, nýbrž že ses tomu naučil dokonale. Je totiž lépe, říká-li se o člověku, že je chápavý, zkušený a moudrý, než říká-li se o něm, že je učení. Jasně se to projevuje v oboru práci mechanických, kde se nepřihlíží k tomu, jak dlouho se kdo učil u mistra nebo jak dovede o své práci hovořit, nýbrž k tomu, jaké jsou jeho výrobky.

3 - Aby ses učil svědomitě, uč se rád. Co někdo dělá s laskou, zřídka to dělá marně.

4 - Cokoli neznáš, snaž se rychle zjistit buď sám od sebe, nebo od jiných; ale přece je nejlépe, bude-li tvé poznání vycházet přímo od věci.

5 - Máš-li rád vědění pevně a úplně, nevěř ani jiným, když tě o něčem poučují, ani vlastní schopnosti vnímání, když ti něco slibují, ale obrať se přímo k věcem, pozoruj je a zkoumej, abys viděl přímo, co samy o sobě říkají, co slibují učinit nebo podstoupit. [...]

6 - Navykni mysli (žaka), aby dělala jen to, co právě dělá, a jinou činnost odložila na jinou dobu. [...]

7 - Své schopnosti (paměť, ruku, jazyk) zbystřuj častým cvičením a snaž se, aby mohly pojmout o sebe stále více a více. [...]

8 - Chop se všech příležitostí, jež ducha zbystřují. (Ať nemine bez užitku žádná chvíle procházky, ani oběda či večere, ani žádného jednání o věci vážné nebo zertovné a ať všechno přináší nějaký prospěch tvému duchu.)

9 - Dbej na to, abys nevydal všechny své duševní schopnosti před stanovenou lhůtou a abys je přílišnou námahou nevyčerpal.

10 - Ať se chceš naučit čemukoli, musíš k tomu nejdrive zaměřit své úmysly a prozkoumat to v celku i po částech. Potom ať si rozum učiní o tom úsudek, a teprve pak (nemůže-li to pochopit vlastním úsilím) se poraď s jinými.

(Pansofia)

ŘEY všude pojatý v školní řád, nařizeno, aby aspoň jednou týdně hráli v míc, v koule čili „raže“. Podnikany vycházky do lesa s buňny, píšťalami.

VE TŘETÍ TŘÍDĚ již naprosto nesměl žák ve škole ani se spolužákem mluvit materským jazykem, na to byl trest všude, nejen u nás. Žák byl nucen mluvit latně, ať ji drmolil, jak drmolil.

Z POČTARSTVÍ dostala se do školy „číska zlámaná“ (zlomky), postrach studentů, ale to také bylo již nejvyšší počtarství na gymnáziu, a nejen u nás, než i ve Francii a jinde!

VYUČOVACÍ HODINY se řídily hodinami přesypacími, někde zazvonilo se po každé hodině. Dopolodní učení začínalo v létě již po naší páté nebo kolem šesté hodině ranní.

ŽÁCI PSALI V DENÍKY neboli diaria. Ty deníky jich pak neopustily až do konce studia, neboť v každé následující třídě nařizeny byly deníky, do nichž psáno, a látka v nich rozhovňována.

PŘI VYUČOVÁNÍ žáci většinou nemávali knih, neboť byli drahé. Chudí žáci museli šetřit i papírem.

„TAKOVÝ JE PŘÍŠTÍ VĚK,
JAK JSOU VYCHOVÁVÁNÍ
PŘÍŠTÍ JEHO OBČANÉ.“

„HAVRANÍ KŘÍK: CRAS – CRAS
/Z LATINY: ZÍTRA – ZÍTRA/;

JE ZARUČENÝ POHŘEB
KAŽDÉHO PODNIKU.“

NESPRAVEDLIVÝ MÍR A TOUHA PO VŠEOBECNÉM MÍRU

...NOVÝ A STRAŠNÝ VÍR, SMRŠT

Jan Amos i ve vyhnanství nepřestal usilovat o návrat k poměrům před Bílou horou, respektive ke stavu lepšímu, prostému konfliktu a bezpráví. Podporoval tak protivníky Habsburků, které považoval za ztělesnění netolerance a útlaku. Proto se nesmířil s podmínkami vestfálského míru, který v roce 1648 ukončil strašlivou třicetiletou válku, ale českým protestantům natrvalo

zavřel cestu k návratu. Komenský si vysoce cenil míru, válku připouštěl v krajním případě a z vážných důvodů. S postupujícím věkem ji však prakticky vylučoval.

UZAVŘENÍ VESTFÁLSKÉHO MÍRU

1648

„NA TEBE, NÁRODE ČESKÝ A MORAVSKÝ, VLASTI MILÁ, ZAPOMENOUT TAKÉ NEMOHU PŘI SVÉM JIŽ DOKONALÉM S TEBOU SE LOUČENÍ. NYBRŽ K TOBĚ SE NEJPRŮDĚJŠÍ OBRACEJÍC, TEBE POKLADŮ SVÝCH, KTERÉŽ MI SVĚŘIL PÁN, NÁPADNÍKEM ČINÍM, PŘÍKLADEM NĚKTERÝCH BOHATÝCH MĚŠTANŮ ŘÍMSKÝCH I KRÁLŮ JEJICH POMEZNÍCH, KTERÍŽ UMÍRAJÍCÍ DĚDICEM VĚCÍ SVÝCH OBEC ŘÍMSKOU, VLÁDU OKRŠLKY ZEMSKÉHO UJÍMAJÍCÍ, KŠAFTY SVÝMI NAŘIZOVALI VĚŘÍM I JÁ BOHU, ŽE PO PŘEJÍTÍ VICHŘIC HNĚVU, HŘÍCHŮ NAŠIMI NA HLAVY NAŠE UVEDENÉMU, VLÁDA VĚCÍ TVÝCH K TOBĚ SE ZASE NAVRÁTÍ. Ó LIDE ČESKÝ!“

(KŠAFT)

...PROHLAŠUJEME TEN NÁROD ZA ŠTÁSTNÝ, KTERÝ:

1. v hojném počtu zrozen,
2. zemi dobrou k obývání obdařen,
3. s cizorodci nesmíšen,
4. sousedy dobrými, jeho neznepokojujícími obklopen,
5. aneb jestliže se bouří, útoky jejich zkrotiti a sobě mír zjednatí je znaly,
6. doma však v míru a svornosti se zachovávající,
7. a k tomu sloužícími zřízeními a zákony dobrými krásné opatřen,
8. a strážcem zákonů, úřadem dobrým a moudrým, dobře upevněn,
9. a to nikoli cizorodým, ale z téhož kmene zrozeným a svazkem pokrevním se svými (poddanými) spojeným,
10. který svých (poddaných) netisní jhem otrockým, ale při svobodě zachovává,
11. a ve kterémž národě každý, což jeho jest, koná čile a živě, od nikoho nemaje v tom překážky,
12. a věci hospodářské i umělecké zkvétající mezi všemi,
13. z čehož pochází hojnost věcí a zámožnost a bohatství, že každý počestně dílo konaje chléb svůj jídá, jiným ho neubíraje,
14. a obecná věcí bezpečnost,
15. k čemuž jestliže přistupuje dobré vychování mládeže a pěstování vzdělanosti, rozkvěta i chvalou moudrosti,
16. a pocta božská čistá a vroucí, svolávající s nebe veškeru pozeňání boží,
17. a jemuž Bůh k tomu přidává i mimořádná znamení své přítomnosti a přízně,
18. a pro vše ty vlastnosti, je-li národ nějaký ku podivu národům jiným.

(Šest národa)

„ZDÁ SE MI, ŽE DOUFAŠ V JAKÝSI OSVÍCENÝ ZBOŽNÝ, MÍRUMILOVNÝ, A JAK ŘÍKAJÍ, ZLATÝ VĚK, JE TOMU TAK. JÁ, NEZNAJE JEHO SMÝŠLENÍ, REKL JSEM S ROZJASNĚNOU TVÁŘÍ. TAK JEST, NEJASNĚJŠÍ PANE, DOUFÁM. TŮ ON PRÍSNE SE ZATVÁŘIV, REKL: ZAPŘISAHÁM TĚ JAKO MUŽE UCENĚHO A BOHOSLOVCE, ŘEKNÍ MI, MYSLÍŠ TO VÁŽNĚ ČI ŽERTUJEŠ. JÁ BUDIŽ ZLOŘEČEN, KDO BY CHTĚL V TAK VÁŽNĚ VĚCI ŽERTOVAT A KLAMAT CÍRKVE BOŽÍ. OPRAVDU TAK MYSLÍM A TO JE MÁ UTECHA, KTERÁ MI JE OPOROU PŘI ZHRŮCENÍ MĚ CÍRKVE A MEHO NÁRODA.“

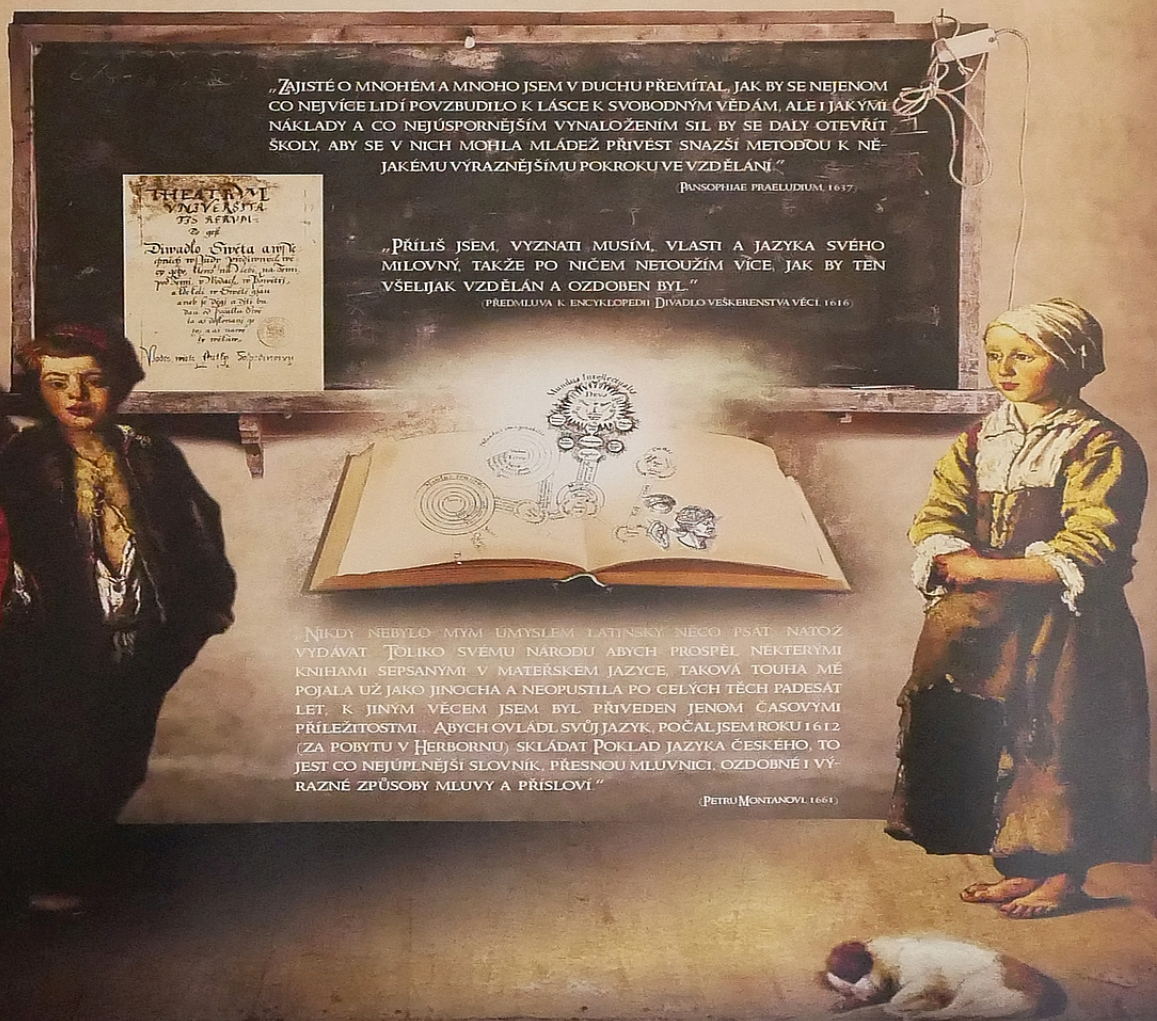
(ROZMLUVA KOMENSKÉHO SE ŠVÉDSKÝM KANCLÉŘEM OXENSTERNOU)

„KOMUKOLI PROSPĚTI MŮŽEŠ,
PROSPÍVEJ RÁD.
MOŽNO-LI CELÉMU SVĚTU.“

VE SLUŽBĚ BLIŽNÍM

JAN AMOS toužil dát své vzdělání do služby církvi a svému národu. Počáteční období jeho činnosti nazýváme ENCYKLOPEDICKÉ (hodlal napsat Poklad jazyka českého, Divadlo veškerenstva věcí) – chtěl ukázat krásu stvoření a harmonii světa. Současně si byl vědom narušení řádu světa hříchem, který je poskvrnou na Božím stvoření. Všímal si proto i sociálních otázek (Listové do nebe). Podílel se i na polemickém protikatolickém spisu Retuňk proti Antikristu.

V ROCE 1616 se stal knězem, od roku 1618 působí jako duchovní a učitel v německojazyčném Fulneku. Vlivný a vzdělaný učitel byl oblíben, učil i pod širým nebem, aby se děti naučily číst v knize přírody. Pilně četl a psal, zvláště se věnoval chudým a znevýhodněným.

„ZAJISTĚ O MNOHÉM A MNOHO JSEM V DUCHU PŘEMÍTAL, JAK BY SE NEJENOM CO NEJVÍCE LIDÍ POVZBUDILO K LÁSCĚ K SVOBODNÝM VĚDÁM, ALE I JAKÝMI NÁKLADY A CO NEJÚSPORNĚJŠÍM VYNALOŽENÍM SIL BY SE DALY OTEVŘÍT ŠKOLY, ABY SE V NICH MOHLA MLÁDEŽ PŘIVÉST SNAŽŠÍ METODOU K NĚJAKÉMU VÝRAZNĚJŠÍMU POKROKU VE VZDĚLÁNÍ.“

(PENSOPHAE PRAELUDIUM 1617)

„PŘILÍŠ JSEM, VYZNATI MUSÍM, VLASTI A JAZYKA SVĚHO MILOVNÝ, TAKŽE PO NIČEM NETOUŽÍM VÍCE, JAK BY TĚN VŠELJAK VZDĚLÁN A OZDOBEN BYL.“

(PŘEDMLUVA K ENCYKLOPEDIÍ DIVADLO VEŠKERENSTVA VĚCÍ 1616)

„NIKDY NEBYLO MÝM UMYSLEM LATINSKY NĚCO PSÁT, NÁTOŽ VYDÁVAT. TOLIKO SVĚMU NÁRODU ABYCH PROSPĚL NEKTERÝMI KNIHAMÍ SEPSANÝMI V MATEŘSKÉM JAZYCE, TAKOVÁ TOUHA MĚ POJALA UŽ JAKO JINOCHA A NEOPUSTILA PO CELÝCH TĚCH PADESÁT LET, K JINÝM VĚCEM JSEM BYL PŘIVEDEN JENOM ČASOVÝMI PŘÍLEŽITOSTMI. ABYCH OVLÁDL SVŮJ JAZYK, POČAL JSEM ROKU 1612 (ZA POBYTU V HERBORNU) SKLÁDAT POKLAD JAZYKA ČESKÉHO, TO JEŠTĚ CO NEJÚPLNĚJŠÍ SLOVNÍK, PŘESNOU MLUVNICI, OZDOBENÍ I VÝRAZNÉ ZPŮSOBY MLUVY A PŘÍSLOVÍ.“

(PETRU MONTANOVI 1661)

„NESLIBUJ, ŽE VYKONÁŠ, NEHONOS SE, ŽES VYKONAL, ALE PONECH SVÝM SKUTKŮM, ABY ZA TEBE MLUVILY.“

„JENOST A ZAHÁLKA
NIČÍ ŽIVOT A SÍLY ČLOVĚKA A JSOU PŘÍČINOU ČETNÝCH NEMOCÍ.
ČINNÝ ŽIVOT JE V PRAVDĚ ŽIVOTEM. ZAHÁLKA
HROB ČLOVĚKA ZA ŽIVA.“

„VŠELIKÉ KVALTOVÁNÍ TOLIKO PRO HOVADA DOBRÉ JEST.“

VLAST, NÁROD, VÍRA ...MILÉ MATCE MÉ VLASTI, ZEMI MORAVSKÉ...

EVROPA DOBY KOMENSKÉHO čerpala ze středověkého a antického dědictví (renesance, humanismus) a sdílela společné hodnoty západní židovsko-křesťanské civilizace. Byla směsicí mnoha států, velkých království jako Francie či Španělsko, ale i z drobných knížectví, zvláště tam, kde se rozkládala Svátá říše národa německého, do které patřily i české země.

JÁDREM OKRSKU ZEMSKÉHO JE EVROPA,
SRDCEM EVROPY NĚMECKO, SRDCEM
NĚMECKA ČECHY, SRDCEM ČECH
PRAHA

KOMENSKÝ se považoval za Moravana a jazykem Čecha. Morava byla jednou ze zemí českého státu, král zde vládl jako markrabě moravský. Od roku 1526 byli českými králi Habsburkové. Jan Seges, po otci zvaný Komenský, se narodil roku 1592 na východní hranici Moravy, v podhůří Bílých Karpat, které tvořily hranici se sousedním Uherským královstvím. Jeho rodištěm je pravděpodobně Nivnice, vyloučit nelze ani Uherský Brod.

KOMENSKÝ se hlásil k nevelké, původem české nekatolické církvi navazující na husitství – Jednotě bratrské (zal. 1457). Vyznačovala se odmítáním násilí (lid bez meče) a kladla důraz na respektování Božího zákona zjeveného v Bibli. Kněží Jednoty byli nositeli vysoké renesanční kultury, zvláště slova a písně (Bible kralická). Jan Amos byl největším učencem Jednoty bratrské a jejím posledním biskupem.

KOMENSKÝ byl vychován v tradicích náboženské tolerance a vyrovnané moci panovníka a stavů, které se do jisté míry dařilo na Moravě v 16. století zachovávat. V polarizaci viděl oprávněnou tragédii. Proto veškerou svou energii věnoval myšlence obrany hodnot pravdy a míru, která u něj postupně dozrála do projektu všeobecné nápravy lidstva. Byl prototypem vlastence, který lásku k domovu a své vlasti nekladl do protikladu k ostatním národům.

EVROPA 16. A 17. STOLETÍ se zmlátila v mnoha problémech, politických, náboženských i sociálních. Bída chudého lidu, války, mocenské konflikty a rozbroje mezi konfesemi, do kterých se v 16. století v důsledku různé pojmání reformy rozštěpila západní církev, tak stojí v kontrastu k obdivuhodné kultuře a umění, snahám o obrodu křesťanství, k pokroku vědy a objevování nových světů.

HABSBURKOVÉ, po dlouhá staletí nejpřednější panovnický rod Evropy, se opírali o církev katolickou, kterou podporovali proti protestantům – tedy i Jednotě bratrské, které všechny považovali za bludáře. Politicky se snažili prosadit absolutismus – silnou panovnickou moc. Proti tomu stálo stavovské pojetí, reprezentace politicky aktivního obyvatelstva (šlechta a město). Na přelomu 16. a 17. století konfrontace vyvrcholila, českým protestantům se podařilo vymoci na císaři roku 1609 potvrzení náboženské svobody (Rudolfův Majestát), ale nedlouho poté po nezdařeném povstání stavů (1618–1620) ztratili vše. To byl začátek třicetileté války (1618–1648).

RUDOLF II. HABSBURSKÝ

„PEC ZKOUŠÍ ZLATO
A TRÁPENÍ ČLOVĚKA.“

VYHINÁNÍ

BITVA NA BÍLÉ HOŘE
1620

DEFENESTRACE

ZATYKÁNÍ

POPRAVA

RAZANTNÍ POSTUP českých, převážně protestantských stavů, zahájený defenestrací královských úředníků v roce 1618, se zdál být projevem síly a rozhodnosti. Byla zvolena direktorská vláda, připravena nová ústava, sesazen Ferdinand Habsburský a zvolen nový král Fridrich Falcký. Ačkoliv se k Čechům přidali posléze i Moravané a další země koruny, ba získali jisté sympatie v zahraničí (avšak malou reálnou podporu), povstání se po bitvě na Bílé hoře (1620) zcela zhroutilo. Vítězný král a císař Ferdinand se rozhodl pro tvrdý postup, připomínající pomstu, a také hodlal radikálně změnit poměry, aby posílil moc panovníka a dovolil jedinou křesťanskou konfesi – katolictví. Exemplárně nechal popravit 27 účastníků revolty a zkonfiskovat majetky rebelů. Nekatolíci, pokud se nechtěli vzdát své víry, museli emigrovat.

KOMENSKÝ zatím zůstal ve vlasti, ale byl nucen se skrývat. A k tomu přistoupila i rodinná tragédie, zemřela mu na mor manželka i obě děti. Na strast Komenský reaguje intenzivní literární činností: vznikají tzv. **ÚTĚSNÉ SPISY** (Truchlivý, O sirobě, Hlubina bezpečnosti, Výhost světa aj.) i známý Labyrint světa a ráj srdce. Zde se projevuje opět jako všímavý pozorovatel světa, který je zkušeností poučen a ví, že

není vše takové, jak se jeví. Komenský truchlí a hledá odpověď na příčiny nespravedlnosti.

„BRZY PO TOM, KDYŽ JSEM SE MUSEL PRO OSOBNÍ PRONÁSLEDOVÁNÍ ZDRŽOVAT VE SKRÝŠÍCH, NAPSAL JSEM SOBĚ I JINÝM PRO ÚTĚCHU KNÍŽKU NAZVANOU CENTRUM SECURITATIS (HLUBINA BEZPEČNOSTI), JEŽ BYLA POTOM VYTIŠTĚNA V JEŠNĚ. V NÍ JSEM UKÁZAL, ŽE SE VŠECHNY LIDSKÉ VĚCI TOČÍ K ZÁVRATÍ A JAK VŠICHNI, KDO ULPÍVAJÍ NA OKRAJÍCH VĚCÍ, NUTNĚ JSOU ZÁROVEN STRŽENÍ, NÁSILNĚ ZMÍTÁNÍ A ODTRHOVÁNÍ, TAKŽE NAKONEC MUSÍ VYPADNOUT A ZHYNOUIT, NAPROTI TOMU V JEDINÉM BOHU, VĚČNÉM STŘEDU VĚCÍ, ŽE JE VĚČNÝ KLID A JISTOTA PŘED ZÁNIKEM...”

„NA VŠECHNY STRANY ZLE. UKRUTNÝ KRVAVÝ MEČ HUBÍ MOU MILOU VLAST, ZÁMKOVÉ, HRADOVÉ A PEVNÁ MĚSTA SE DOBÝVAJÍ, MĚSTEČKA, VSI, KRÁSNÍ DOMOVÉ A CHRÁMOVÉ PLUNDRUJÍ A PÁLÍ, STATKOVÉ SE LOUPÍ, DOBYTKOVÉ ZAJÍMAJÍ A HUBÍ, NEBOHÝ CHUDÝ LID SE SUŽUJE, TRÁPÍ, PO MÍSTECH MORDUJE A ZAJÍMÁ. NEBO ROZLIČNÍ ZŠÍLENÍ NÁRODOVÉ JIŽ NA ČTVRTÝ ROK NA NÁS SE JAKO OBLAKOVÉ SHÁNĚJÍ, A JEŠTĚ K USPOKOJENÍ ŽÁDNÉMU NENÍ NADĚJE, TAKŽE SNAD BRZY VŠECKO V POUŠTĚ OBRÁCENO BUDE.”

[TRUCHLIVÝ 1623]

„KDYŽ CÍSAŘ FERDINAND, TOHO JMÉNA DRUHÝ, VYPOVĚDĚL KAZATELE EVANGELICKÝCH CÍRKVÍ Z CELÝCH ČECH A MORAVY ZÁROVEN SE VŠEMI, KTERÍ NECHTĚLI ZMĚNIT NÁBOŽENSTVÍ, NEVYJÍMAJE ANI ŠLECHTU, TU JSME SE VYSTĚHOVALI ROKU 1628 DO SOUSEDNÍCH KRAJŮ NĚMECKA, Z VELKÉ ČÁSTI TAKÉ DO POLSKA A UHER, JÁ S MNOHA JINÝMI JSEM BYL ZANESEN DO JEŠNA V POLSKU A DAL JSEM SE PŘIDRŽET KE ŠKOLSKÝM PRACÍM. PONĚVADŽ JSEM SE JIMI NEZABÝVAL JEN POVRCHNĚ, POČAL JSEM SI LÉPE NEŽ KDY PŘEDTÍM - UVĚDOMOVAT VADY I NEDOSTATKY OBVYKLÉ ŠKOLSKÉ METODY A POČAL JSEM PŘEMÝŠLET O JEJICH NÁPRAVĚ TAK, ŽE LEC-KTERÁ DOBRÁ POZOROVÁNÍ ZAČÍNALA SRŮSTAT V SOUSTAVU UMĚNÍ DIDAKTICKÉHO.”

[CONTINUATIO ADMONITIONIS FRATERNAE 1649]

SMRT
MANŽELKY
A DĚTI

SKRÝŠ NACHA
NA PANSTVÍ
ZEROTINŮ

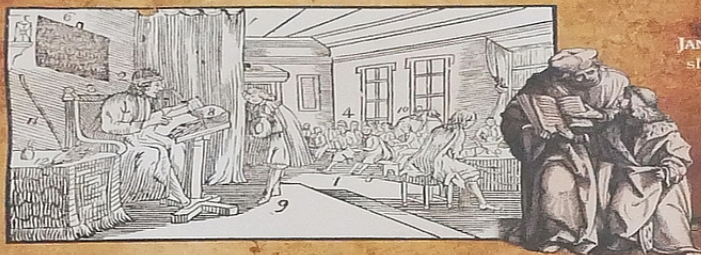
„MOUDŘÍ

VŽDY POVAŽOVALI ZA NEJBEZPEČNĚJŠÍ CESTU MÍRU

ZAPOMENUTÍ

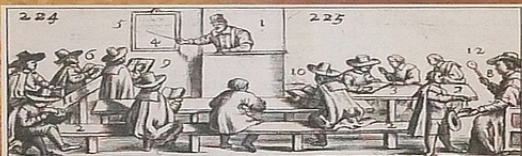
UTRPĚNÝCH KŘIVD”

KRÁSA VĚDĚNÍ

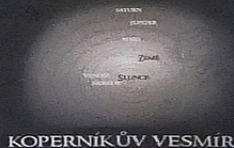

JAN AMOS byl pilným žákem. Přemýšlel o všem, co ve škole slyšel. Nejprve navštěvoval školy Jednoty bratrské v Uherském Brodě, ve Stražnici a v Přerově. Tam projevil takové nadání, že byl vyslán na vysoké školy do Německa. Podporován byl předním moravským šlechticem a členem Jednoty bratrské, Karlem starsím z Žerotína (1564–1636), jenž oplýval bohatstvím i mimořádným vzděláním. Jan, který v Přerově přijal i jméno Amos, se v Německu naučil všemu potřebnému, aby mohl působit jako kněz a učitel a aby své vzdělání dále rozvíjel.

NAŠE ZEMĚ se pyšní nejstarší univerzitou na sever od Alp – Karlovou, založenou roku 1348. V době Komenského však byla v úpadku, za dobrým vzděláním se muselo na západ či na jih. Škola v městečku **HERBORN** neměla ani postavení univerzity a byla nová (zal. 1584) a nevelká, přesto patřila k tomu nejlepšímu, co bylo k dispozici. Jednota bratrská neměla vlastní vysokou školu (s jistým úspěchem se o to v 2. polovině 16. století pokoušela v Ivancích, případně i v Přerově), proto v zahraničí vybírala školy kvalitní a teologicky blízké jejímu učení, tedy většinou kalvínské. (Tedy jednoho z hlavních proudů reformace, podle zakladatele Jana Kalvína, 1509–1564, Francouze působícího v Ženevě.) V Herbornu získal Komenský výborné vzdělání v biblistice, filosofické formaci a zapálení pro encyklopedie i inspiraci pro úvahy nad pedagogickými metodami. Z mnoha podnětů z Herbornu, ze kterých téžil celý život, můžeme zmínit názor, že člověk a svět navzájem souvisí a vše se vyvíjí podle Božího planu.

STUDIJNÍ POBYT uzavřel Komenský v **HEIDELBERKU**, ve skvostném sídelním městě falckraběte rýnského (a později i Zimního krále českého Fridricha Falckého, 1619–1621), kterému dominoval na prudkém návrší falckraběcí zámek s nadhernou zahradou. Heidelberg měl univerzitu již od roku 1386, nejstarší v Německu, a v době Komenského to bylo město vědy, múza umění. Poměrně krátký pobyt – necelý rok – byl vyplněn intenzivním, především teologickým studiem. Komenského tam výrazně ovlivnil irénismus, myšlenka smíření církvi, kterou pak rozvinul do podoby všeobecného míru celého lidstva. Domů se vrátil pěšky, poněvadž už neměl peníze. (Využil je například na koupi vlastnoručního rukopisu Mikuláše Koperníka O obězích nebeských sfér.)

KOPERNÍKŮV VESMÍR

„TEN, KDO
NEMILUJE KNIHU,
NEMILUJE MOUDROST.
TEN, KDO NEMILUJE MOUDROST,
STÁVÁ SE **HLUPÁKEM.**“

PANSOFIE - VŠEOBECNÁ MOUDROST

KAŽDÁ DÍLČÍ VĚC je svázána s vyšší a na ni odkazuje. Řád světa má vzestupnou strukturu, od nižších věcí až po vyšší, složitě. To má vést člověka k samotnému původci pravdy - k Bohu. Tak Komenský dospěl k PANSOFII -

VŠEMOUDROSTI, kterou se řídil a prosazoval

PANSOFICKÉ MYŠLENKY ovlivnily i podobu jeho populárních učebnic (Janua rerum, Vestibulum). Jako v ranějších učebnicích se snažil prostřednictvím věcí vést k poznání slov. Ve vyšším stupni chtěl poznáním věcí poznat i jejich podstatu a jít dále, až k nápravě lidstva.

Google

KOMENSKÝ hledal harmonii v rámci celku poznání, včetně filosofie i náboženství. Odhlédneme-li od některých nesrovnalostí s naším poznáním, Komenského přístup může být dnes velmi podnětný. Poučili jsme se, že absolutizovaná víra v pokrok vědy a techniky - v rozporu s přírodou a přirozenými potřebami člověka, vede ke katastrofě. Účelem vědy je pomáhat lidstvu. Věda, která se neprojevuje činy, nemá právo na existenci.

„JESTLIŽE BYLO UZNANO ZA KRÁSNOU VĚC UČIT SE SLOVŮKŮM JAZYKA POD VEDENÍM VĚCI, BUDE JEŠTĚ KRÁSNĚJŠÍ. ABY SE UČILO VĚCEM SAMÝM POD VEDENÍM SLOV JIŽ DŘÍVE POZNANÝCH. TO JEST JAK MILE SE MLÁDEŽ POMOCÍ DVEŘÍ JAZYKŮ NAUČÍ ROZLIŠOVAT VĚCI PODLE ZEVNĚJŠÍ, ABY SI PAK ZVYKLA NAHLÍŽET DO VNITŘNÍ STRANKY VĚCI A VŠÍMAT SI, CO JE JEDNA A KAŽDÁ VĚC SVOU PODSTATOU. NABÝVAL JSEM NADĚJE, ŽE SE TO DÁ PROVEST NEJKRÁTSÍMI A NEJPŘESNĚJŠÍMI DEFINICEMI VĚCI A ŽE TO BUDE DALEKO UČELNĚJŠÍ, NEŽ SE DOSUD SOUDILO. NEBOŤ JSEM POZOROVAL, ŽE LIDÉ VŮBEC NEMLUVÍ, NYBRŽ PAPOUŠKUJÍ. TO JEST ŽE NEPŘEVADĚJÍ Z MYSLI DO MYSLI VĚCI NEBO SMYSL VĚCI, NYBRŽ ŽE MEZI SEBOU VYMĚNĚJÍ SLOVA NEPOCHOPENÁ NEBO POCHOPENÁ MÁLO A NESPRÁVNĚ. [...] ŠLEDAL JSEM TĚDY, ŽE BUDE SVRCHOVANÉ UŽITEČNÁ NEJAKÁ UNIVERZÁLNÍ KNIHA, KTERÁ BY SAMA PODÁVALA VŠECHNO POTŘEBNÉ TAK, ABY NIK NEMOHLO ZŮSTAT NAŠÍ VINOU NEZNÁMO. [...] POČAL JSEM DOUFA, ŽE TO BUDE JAKÝMSI VŠEOBECNÝM PROTILEKEM NEVĚDOMOSTI, ZMATKŮ, PŘELUDŮ A OMYLŮ, KDYBY SE TAKOVA, JAK PRAVIM, KNIHA NEBO KNÍŽKA, MOHLA ŘÁDNĚ SESTAVIT. STEJNĚ TAKÉ LÉKEM TĚKAVÉ ZVEDAVOSTI MYSLI, KDYBY JEDINÉ VĚCI ŽIVOTU POTŘEBNÉ TU BYLY PROBÍRÁNY.“

(CONTINUATO ADMONITIONIS FRATERNAE, 1639)

„NEROZUMÍŠ-LI VĚCÍM,
KTERÉ SE ZA SLOVY SKRÝVAJÍ,
NEJSI MOUDRÝ, NYBRŽ JSI STÁLE PAPOUŠEK.“

VŠECHNY HLAVNÍ VĚTVĚ,
KTERÉ MÁ MÍT, VYHÁNÍ STROM
ZE SVÉHO KMENE HLED
V PRVNÍCH LETECH,

TAKŽE POZDĚJI
NENÍ TŘEBA NIC JINÉHO
NEŽ ABY ROSTLY.

S ČLOVĚKEM JE TOMU
ZROVNA TAK,
NA ZAČÁTKU
ZÁLEŽÍ
VŠECKO.

I 604 SMRT RODIČŮ

... ČLOVĚK NA TĚLE DO DVADACÁTÉHO ČTVRTÉHO NEB
PÁTÉHO LÉTA ROSTE. POTOM SE ZASTAVUJE, PROTOŽENA
VÝŠ POSTAVA DALE NEJDE, TOLIKO ŽE OUD ŮM JEŠTĚ SÍLY.
TĚLU PAK CELÉMU ZMUŽILOSTI A UKÁZALOSTI PŘIBÝVA.
A PODLE TOHOTOŽ ZDÁ SE, ŽE VELMI PŘÍPADNĚ TO, CO
K ZROSTU MYSLÍ PŘINÁLEŽÍ, VYSTIHNOUTI MŮŽEME.
JMENOVITĚ ŽE I ONA K VY-
CVIČENÍ SVEMU DOSTI ČASU
MÁ DO TĚCHTO LET, ČAS
TENTO DVACITĚTYRLETNÍ
NA ČTVERO ROZDĚLÍ:

DĚTINSTVÍ

TAK TOTIŽ, ABY PRVNÍCH ŠEST LET
ČLOVĚK V KLÍNĚ MATĚŘSKÉM STRÁVIL.

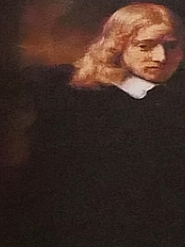
PÁCHOLENSTVÍ

DRUHÝCH ŠEST LET V ŠKOLE
OBEČNÍ PRECEPTORSKÉ.

MLÁDENECTVÍ

TŘETÍCH ŠEST LET V ŠKOLE LATINSKÉ.
JAZYKŮM CIZÍM A SVOBODNÝM
UMĚNÍM SE UČE.

JINOŠTVÍ

ČTVRTÝCH ŠEST LET
V AKADEMII A PEREGRINACÍCH.

[DIDACTICA, TO JEST UMĚNÍ UMĚLEHO VYUCOVÁNÍ. 1628-1632]

„JE TOMU PŘÁVĚ DVACET LET, CO JSEM POPRVÉ POCITIL TOUHU A POTŘEBU USILO-
VAT O PROSTŘEDKY, JAK USNADNIT VĚDECKOU PRÁCI. A K TOMU MI DALO PODNĚT
MÉ VLASTNÍ NEŠTĚSTÍ, KTERÉ MĚ - BĚDA! - OLOUPILO SKORO O VŠECKA LÉTA
MÉHO JINOŠTVÍ. BYL JSEM JEŠTĚ CHLAPEČEK, KDYŽ MNĚ ZEMŘELI OBA RODIČE.
ZPOZDILOSTI PORUČNÍKŮ BYL JSEM TAK ZANEDBÁN, ŽE JSEM TEPRVE V ŠESTNAC-
TÉM ROCE SVÉHO VĚKU OKUSIL ZAKLADŮ LATINY DOBROTIVOSTI BOŽÍ SE PŘESTO
STALO, ŽE PŘIROZENÁ CHUŤ DO TĚ MÍRY PODNITILA ŽÍZNIVOU TOUHU, ŽE JSEM SE
OD TĚ CHVÍLE NEPŘESTAL SNAŽIT A PRACNĚ USILOVAT O TO, ČÍM BY SE DALY
NAPRAVIT ŠKODY ZTRACENÉHO VĚKU, A TO NEJEN POKUD JDE O MNE, ALE I O JINÉ.
BYLO MI TOTIŽ LITO ÚDĚLU DRUHÝCH, ZVLÁŠTĚ PAK V MÉM NÁRODU, KTERÝ SE
PŘÁVĚ OTVÍRAL PĚSTOVÁNÍ VĚD.”

[JAN SOPHIAE PRAELUDIIUM. 1617]

„BYL JSEM CELÉ DVOULETÍ (TO JEST ROKU 1611, 1612 A 1613) ŽÁKEM VELMI
ZBOŽNÉHO TEOLOGA DOKTORA PISCATORA A VELKÉHO, ALE KŘESŤANSKÉHO
FILOSOFY ALSTEDA. OD NICH JSEM POPRVÉ NAČERPAL TYTO UTĚCHY CÍRKVE.
ŽE TOTIŽ BOŽÍ LID MÁ JEŠTĚ PŘED SEBOU SOBOTNÍ ODPOČINEK (ŽIDŮM 4. 9).
A PO CELÝCH TĚCHTO 58 LET JSEM SE Z PÍSEM NEBO ODJINUD NIČEMU JINÉ-
MUNENAUČIL.”

[ADMONITIO DE ZELO SINE SCIENTIA ET CHARITATE. 1640]

„ČLOVĚK MÁ ROZUM, ABY ROZEZNÁVAL,
A VŮLI, ABY VOLIL, COKOLI JE KDE
DOBRÉHO NEBO ZLÉHO.”

CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED

OBEČNÉ DĚNÍ

J. A. KOMENSKÝ

1599 Z české zemské kanceláře byli na nátlak papézského nuncia Spirelliho odstraněni nekatolíci. Nátlak na nekatolíci ze státní správy pokračoval i v dalších letech.

1602 Rudolf II. obnovil mandát proti Jednotě bratrské z roku 1503.

1605 Na jaře a v létě Morava zpusťována vojsky sedmihradského (nyní část Rumunska) knížete Štěpána Bočkaje, protivníka Habsburků.

1608 Protestantští němečtí knížete se sjednotili v Unii.

1608 Moravští, uherští a rakouští stavové uzavřeli konfederaci. Na Moravě se stal Karel starší ze Zerotína zemským hejtmánem. Rudolf II. postoupil Moravu, Uhry a Rakousky bratru Matyášovi.

1609 Německu vznikla Liga katolických knížat proti protestantské Unii.

1609 Rudolf II. byl donucen vydat Majestát, zaručující náboženská a politická práva zastáncům České konfese z 1575.

1611 Matyáš se stal českým králem.

1612 Smrt Rudolfa II.

1613 Sňatek Fridricha Falckého s Alžbětou Stuartovou.

1617 V Praze zvolen českým králem Ferdinand Štýrský (i protestantskými stavy za slib respektování Rudolfova Majestátu) a korunován Zerotín v nemlosti.

1618 V březnu protest evangeické české šlechty proti porušování Majestátu. 23. května pražská děšenstrace, počátek povstání.

1619 V březnu nastoupil po Matyášovi Ferdinand II. V květnu se Morava přidala k povstání. 8. srpna zvolen králem Fridrich Falcký.

1620 Konfederace - nová česká ustava. 8. listopadu na Bílé hoře porážka Čechů.

1621 Kapitulaace moravských, slezských a lužických stavů. 21. června staroměstská exekuce. První konfiskace.

1624 Vypovězení evangeických duchovních z Čech i Moravy.

1627 Obnovení zřízení zemské, tedy ústava, v Čechách (10. května) a na Moravě (1. července 1628). Mandátem z 31. července dostává nekatolíci šlechta lhůtu 6 měsíců k vystěhování.

1629 Valdštejn na vrcholu - admirálem Severního a Baltského moře, vévodou meklenburským.

1629 Císař díky vojenské převaze vydal Restituci edikt - navrácení církevních držav zabraných protestanty v Říši. Tím vzbudil odpor a musel obětovat Valdštejna.

1630 Valdštejn odvolán z funkce generalissima císařských armád. Francie podporuje švédskou intervenci do války.

1631 Sasečtí vpadají do Čech. Valdštejn znovu generalisimem. Koncem roku vytlačuje Sasy z Čech.

1632 V bitvě u Lützen padl švédský král Gustav II. Adolf, za nástupce, královnu Kristýnu, řídí politiku kancléř A. Oxenstierna.

1632 V Mohuči zemřel Fridrich Falcký.

1634 V únoru Valdštejn zavražděn v Chebu.

1635 V květnu císař uzavírá pražský mír se Sasy a Břimiborskem. Ztráta Lužice pro český stát.

1644 Začínají mírová jednání ve vestfálských městech Münsteru a Osnabrücku.

1645 Torstenson porazil císařské u Jankova a obléhl Brno. Plán útoku na Vídeň ve spojení s Jihem Rakouskem se nezdáří. Švédové drží polovinu Moravy.

1648 V létě švédský pokus o dobytí Prahy. 24. října podepsán kompromisní vestfálský mír podle stavu z r. 1624.

1649 Anglii padla monarchie, Karel I. popraven. Vládné Oliver Cromwell v čele republiky.

1652 Konec nadějí na koalici nizozemsko-sedmihradskou: smrt Zikmunda Rakoučského a jeho manželky Jindřichy, dcery Fridricha Falckého.

1653 Cromwellova vojenská diktatura v Anglii.

1654 Švédská královna Kristína přestoupila ke katolictví a vzdala se trůnu ve prospěch Karla X. Gustava, synovce Fridricha Falckého, který začíná intervenci v Polsku.

1655 Švédsko-polská válka obnovuje naději exulantů. Snahy o ziskání Cromwellovské Anglie na boj proti Habsburkům.

1660 Zemřel Karel X. Gustav a válka švédsko-polská zakončena kompromisem: Restaurace Stuartovců v Anglii, nastupuje Karel II.

1669 V sousedství bydliště J. A. Komenského umírá v Amsterdamu malíř Rembrandt.

1592 28. března se narodil (v Nivnici nebo Uherském Brodě).

1604 Rodiče zemřeli, Jan u tety ve Strážnici.

1605 V květnu vypálili bockajovi Strážnici. Jana se ujali poručníci v Nivnici. Dva roky pak strávil bez školní docházky.

1608 Jan na vyšší škole v PŘEBORĚ. Učeren pro duchovenskou dráhu a přijímá jméno Amos.

1611 Jan Amos Nivnický na Nassavské akademii v PŘEBORU. Začal sbírat materiál pro slovník Poklad jazyka českého.

1613 Zakončil akademii, navštívil poprvé Nizozemí, odešel do HEIDELBERKU, kde studoval bohosloví.

1614 Ukonečil studia v Heidelbergu teologickou disputací. S rukopisem Koperníkovy díla O oběžích nebeských sfér se pěšky vrátil domů (přes 800 km). Začal učiti na pterovské škole.

1616 Na dubnovém synodu v Žeravici byl ordinován na kněze Jednoty. Začal psát encyklopedii Divadlo veskerenstva věcí.

1617 Pracoval na dějinách Moravy a rodu Zerotínů. Podílel se na spise Retník proti Antikristu.

1618 Počátkem roku ustanoven správcem bratrského sboru a jeho školy ve FULNEKU. 18. června sňatek s MAIDENOU VIZEVSKOU.

1619 Vydal v Olomouci spis Listové do nebe.

1620 Účastnil se vítání krále Fridricha na Moravě.

1621 Na jaře Fulnek obsazen španělským vojskem. Komenský se skrývá.

1622 Píse své útešné spisy. V Přerově mu umírá manželka a obě děti. Ve Fulneku protireformace. Napsal první díl Truchlivého. V prosinci dopsal pod Klopoty u Brandýsa n. Orlicí JAVIRNUT SVĚTA a věnoval jej Karlu ze Zerotína.

1624 Napsal druhý díl Truchlivého. 3. září se v Brandýse podruhé oženil s MARII DOROTKOU CYBILLOVOU.

1625 Bile Tremesné dopsal Hlubinu bezpečnosti. Vyslán jednotou do Lesna, aby tam zabezpečil příchod vyhnanců. Cestou přes Lužici a Slezsko se seznámil a viděním Kryštofa Kottara ze Sprotavy.

1626 Vyslán do Berlína za exulanty, na podnět Ladislava Veleny ze Zerotína nese Kottarova vidění do Haagu, aby přiměl Fridricha Falckého k aktivitě.

1627 V Amsterdamu vydala jeho MAMA MORAVY, věnovaná Lad. Velenovi ze Zerotína.

1628 V Horní Branně byl zajat viděním Kristýny Pomiatowské. Ve Vleších studuje Bodinovu Didaktiku.

1628 Počátkem února ODCHÁZÍ S BODINOU DO JEŠNA.

1629 Uči na bratrské škole v Lešné, připravuje učebnice, uvažuje o uplatnění Panofie.

1630 Pracuje na souboru učebnic. Návrh na obnovu národní výchovy vede k vypracování Didaktiky. tj. Umění umělého vyučování (česká didaktika), dokončena 1632.

1631 Dopsal a vydal učebnici JANUA LINGUARUM REPERATA, která měla velký ohlas. V době morové náklady se vyskytují pro lidské začátek se nemocemi. Píse Pozvání milostivého léta, plný naděje na návrat domů.

1632 Vydal INFORMATORIUM ŠKOLY MATERSKÉ.

1633 Na jaře zvolen konsentorem na podzim senátorem Jednoty a je pověřen psátbírám. Program obnovy českého školství napsal (Haggaeus rediivus) v době, kdy naděje na návrat byly zmařeny.

1633 Navázal styk se Samuellem Hartlibem v Anglii. Janus (Dvěte jazyků otevřené) a Vestibulum český, do latiny začal překládat Českou didaktiku.

1634 Pokračuje v práci na latinské Velké didaktice. Pracuje na pansofickém projektu, definuje tři zdroje poznání (smysly, rozum, Písmo).

1638 Pracuje na zdramatizování učební látky (Diogenes Cynicus).

1639 Následuje Ira Abrahamus patriarcha.

1641 Koncem září přijel do JENDYNA. Pozvání L. de Geera do ŠVEDSKA.

1642 Pro anglické přátele shrnul návrhy na reformu výchovy (Via lucis, úsekem až 1668). NA JARĚ ODCHÁZÍ Z ANGLIE DO NIZOZEMÍ. CEMATÍ POZVÁNÍ KARDENALA RICHELIEU DO FIANCE. SETKAL SE S JES-CARTESEM. VE ŠVEDSKU BYL PŘIJAT KRÁLOVNOU KRISTINKOU A KANCLÉREM OXENSTERNEM. S podporou L. de Geera se na podzim s rodinou usadil v ELJINKU (pruském území pod vlivem Švédů, dnes součást Polska).

1643 Pracuje na učebnicích pro Geerovy školy ve Švédsku.

1644 Polemizuje s kapucinem Valerianem Magnun, píse Poznámky o smíření křesťanů.

1645 Účastní se Colloquia charitativa v Toruni (obědné smíření katolíků, protestantů i pravoslavných).

1646 Dokončuje Methodus linguarum novissima (Nejnovejší metoda jazyků).

1648 V SRPNU SE VRACÍ DO JEŠNA, kde umírá jeho DLUHÁ MANŽELKA. Spis pro independentům, vřetěným v Anglii.

1649 Karel I. popraven. Píse Oxenstiernovi žádost, aby Čechi nebyli při vestfálských jednáních opušteni.

1649 17. května uzavřel v Toruni TŘETÍ SŇATEK S JANOU GAJUSOVOU.

1650 Vydává KSAFT UMÍRAJÍCÍ MATKY JEDNOTY BRATRSKÉ a píse třetí díl Truchlivého. Na cestě do BLATNÉHO POTOKU (Sárospatak) navštívil naposledy Moravu a obec Jednotu ve Slovensku. Přijel se k vřetěm Mikuláše Drábika. Po návratu do Lesna se rozhoduje usadit v Blatném Potoku. Dopsal dílo Schola pansophica.

1651 Používá syna sedmihradského knížete Zikmunda Rakoučského k vystoupení proti Habsburkům. Účastní se sňatku Zikmunda a Henneitovy, dcerou Fridricha Falckého.

1652 Pracuje na OBEČNÉ NAŘÁDĚ VĚCI LIDSKÝCH (vydána až roku 1966).

1653 Vychází první verze učebnice ORBIS PICTUS.

1654 Dramatické provedení Dvěte jazyků, Schola ludas. V červnu OPUSIL BLATNÝ POTOK A VRÁTIL SE DO JEŠNA.

1655 Lčí obraz spravedlivého panovníka v traktátu Panegyricus Carolo Gustavo.

1656 JENKEM DUBNA JE VYTLAENO JEŠNO. PŘIJÍMÁ POZVÁNÍ DE GEEROU DO AMSTERDAMU, kde dostal slib podpory na vydání spisů didaktických a pansofických.

1657 Začíná vydávat OPERA DIDACTICA OMNIA (Všeckere spisy didaktické). Problematický ohlas reuelaci JUX IN TENEBRIS (Světlo v temnotách).

1658 V jednu dokončil čtvrtý svazek OPERA DIDACTICA OMNIA. V Norimberku vydal ORBIS PICTUS (svět v obrazech) a v Amsterdamu Vestibulum.

1659 Polemizuje s Descartesovou přírodní filosofií, proti sociálním háji učení o svaté Trojici, háji svoji podporu reuelaci Historie reuelationis.

1660 Vydal upravené druhé vydání Labyrintu světa a ráje ardie a druhé vydání Historie o těžkých promásládováních církve české.

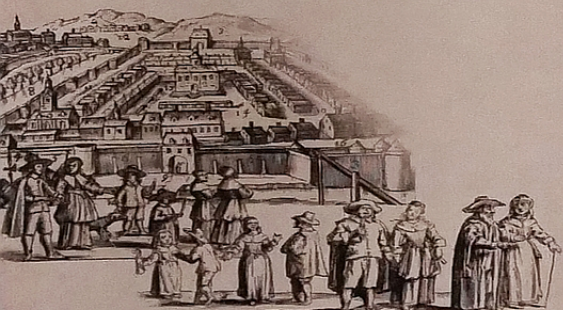
1665 Od začátku roku sbírá materiál pro CLAMORES ELIAE. Vydal rozšířený soubor reuelaci JUX ET TENEBRIS (Světlo v temnot).

1666 Vypisuje si osudy mytů a sektářů (Ant. Bourignotová, F. Breckling).

1667 Pro mírová jednání v Bredě píse spisek ANGELUS PACIS (Anděl míru).

1668 Vydává VIA LUCIS (Cesta světla) a JUX IN NECESSARIUM (Jedno potřebné).

1670 15. LISTOPADU V AMSTERDAMU UMÍRÁ. POHŘBEN V NEDÁLEKEM NAARDENU.

„VŠICHNI NA JEDNOM
JEVIŠTI VELIKÉHO
SVĚTA STOJÍME,
A COKOLIV SE TU KONÁ,
VŠECH SE TÝČE.“

